

Job Baster (1711-1775): goudvissenkweker en smulpaap

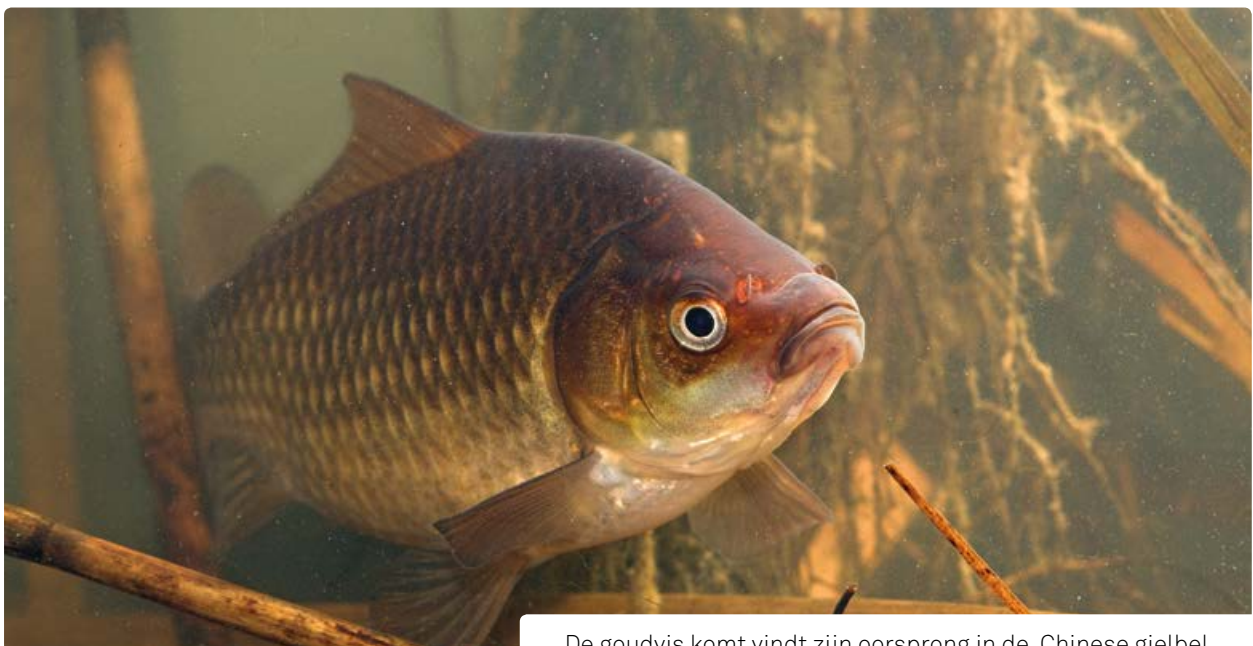
TEKST Kees Moelker
ILLUSTRATIES Jelger Herder

Om van het gezeur om 'een huisdier' af te zijn kocht ik voor mijn kinderen drie goudvissen. Op de kassabon van de dierenwinkel stond keurig '3 *Carassius auratus*, Euro 6,60'. Omdat ik een andere wetenschappelijke naam in mijn hoofd had, sloeg ik er mijn favoriete vissenboek op na.

De naam klopte. Mijn favoriete naslagwerk, 'De Visschen van Nederland' uit 1941, noemt de goudvis nog *Cyprinus auratus*, naar de oorspronkelijke beschrijving van Linnaeus in 1758. Deze Zweedse natuurgeleerde zag de goudvis toen al als een aparte soort. Wie zich verder in de naamgeving van de goudvis verdiept, komt al snel bij de gibel terecht. Deze karpersoort uit Azië luistert naar de wetenschappelijke naam *Carassius gibelio*, en vormt dus ook een aparte soort. Voor 2003 stond deze vis in de biologieboeken als de ondersoort *Carassius auratus gibelio*, en daar dient zich dus de relatie met de goudvis aan, die tegenwoordig officieel *Carassius auratus* heet. De naamgeving is hoe dan ook tamelijk verwarrend en doet vermoeden dat de goudvis de oervorm is. Maar dat is niet zo. Genetisch onderzoek

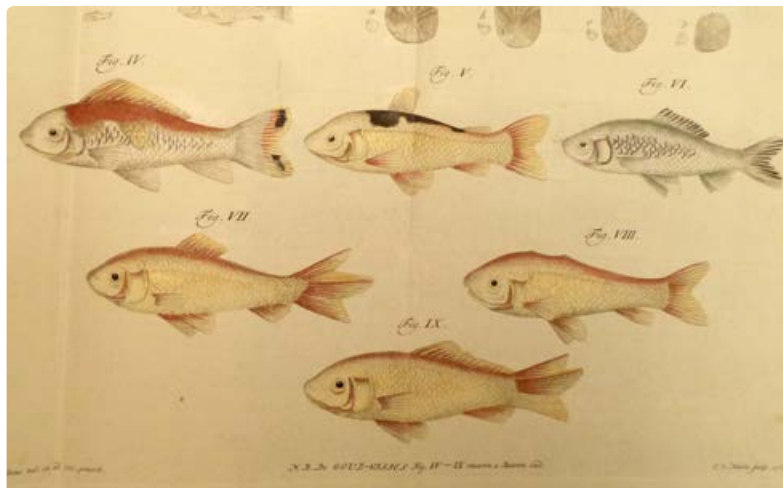
toonde in 2009 aan dat kweekvormen van de goudvis voortkomen uit wilde giebels uit China. Nog recenter werk, van Chinese onderzoekers, levert 'bewijs' dat de Europese karper (*Cyprinus carpio*) zich samen met de kroeskarper (*Carassius carassius*) in de goudvis gemengd hebben. Dat inzicht lijkt eerder op een naamsverwarring dan op wetenschap te berusten want de (Engelse) naam 'Crucian carp' is van toepassing op alle soorten in het geslacht *Carassius*, inclusief - jawel - de goudvis.

Hoe het ook zij, de goudvis kent inmiddels meer dan 240 variëteiten die overal ter wereld gekweekt en verder veredeld worden. Dat begon allemaal toen men in het oude China van de Jin Dynastie (rond het jaar 300) ontdekte dat

De goudvis komt vindt zijn oorsprong in de Chinese gibel.

giebels (en andere Aziatische karper-soorten) af en toe nageslacht produceerden met een rode, oranje of gele kleur. Deze kleurmutanten werden populair en men hield ze in vijvers en aquaria. Rond het jaar 1000 werd met de goudkleurige (oranje-gele) mutant verder gekweekt. De veredeling ging voort toen men ontdekte dat sommige mutanten binnenshuis in leven bleven: men ging toen ook selecteren op uitbundige sluiersstaarten. In het begin van de vijftiende eeuw werd de goudvis in Japan geïntroduceerd. Daarna volgde Portugal en Frankrijk en pas later Engeland. Het bezit van goudvissen was in die tijd voorbehouden aan de elite.

De goudvissen van Job Baster, zoals afgebeeld in zijn 'Natuurkundige Uitspanningen'. (collectie A.F. de Jong)

Natuurkundige Uitspanningen

In Nederland was het Job Baster (1711-1775) die met het kweken van goudvissen begon. Baster was arts en één van de eerste Nederlandse natuuronderzoekers die, na Antoni van Leeuwenhoek en Jan Swammerdam, microscopisch onderzoek deed naar ongewervelde dieren en klein plantaardig leven. Als inwoner van Zierikzee was de Oosterschelde zijn onderzoeksgebied. Hij publiceerde zijn werk in 1760 in een boek getiteld 'Opuscula subseciva, observationes miscellaneas de animalculis et plantis, quibusdam marinis, eorumque ovariis et seminibus continentia'. De Nederlandse vertaling verscheen in zes delen tussen 1762 en 1765 als 'Natuurkundige Uitspanningen, behelzende eenige waarneemingen over sommige Zee-planten en Zee-insecten benevens derzelve Zaadhuisjes en Eijernesten'.

Eerste kweek

In 1758 kwam hij in het bezit van een hof in Zierikzee, genaamd Zonnehof, met bomen en twee vijvers. Baster liet er planten voor zijn onderzoek groeien en in de vijvers lukte het hem om Chinese goudvissen te kweken. Dat was een unicum in het Nederland van de achttiende eeuw. Dankzij zijn (corresponderende) lidmaatschappen van vele geleerde genootschappen was hij via een contact in Engeland in het bezit gekomen van twaalf goudvisjes. Helaas stierf deze eerste serie, maar nadat hij er nog eens achttien wist te bemachtigen, slaagde hij er in om de vissen zich te laten voortplanten. Dat was voor het eerst in Nederland dat er succesvol met goudvissen gekweekt werd. Over deze kweekexperimenten deed Baster uitgebreid verslag in zijn boek 'Natuurkundige Uitspanningen'.

Biologie en gastronomie

Ook Job Baster bewees dat biologie en gastronomie in elkaars verlengde liggen. Dit blijkt uit de volgende passage: 'Ik heb eenige der grootste van deze Visjes laten koken, en in gezelschap van goede Vrienden gegeten. Wy probeerden dezelve met verscheide Sausen, doch met de zoogenaamde Eijer Saus waren zy het smakelijkst, en veel beter dan de gemeene Karper:

gekookt waren zij zoo vast van Vis niet dan de Baars, doch anders zoo fyn, mals en tender, als eenige Rivier-Visch kan zijn, en geene hinderlyke graatjes hebbende, als de Voorn, Snoek, enz. Gebakken waren zy ruim zoo delicioes als Baars.' Het moet een memorabel feestmaal geweest zijn.

In 1764 werd Baster blind aan zijn linkeroog en legde hij zijn werk neer om zijn overgebleven oog te sparen. Hij overleed op 6 maart 1775. Uit een inventaris van zijn inboedel blijkt dat hij niet al zijn goudvissen had opgegeten. De overgebleven exemplaren brachten het, zeker voor die tijd, grote bedrag van zevenhonderd gulden op. V

Geraadpleegde literatuur

Baster, J. 1762. Natuurkundige Uitspanningen, behelzende eenige waarneemingen over sommige Zee-planten en Zee-insecten benevens derzelve Zaadhuisjes en Eijernesten. J. Bosch, Haarlem

Jing Wang, Shaojun Liu, Jun Xiao, Min Tao, Chun Zhang, Kaikun Luo & Yun Liu, 2014. Evidence for the evolutionary origin of goldfish derived from the distant crossing of red crucian carp × common carp. BMC Genetics 15: 33 [doi:10.1186/1471-2156-15-33]

Komiyama T., Kobayashi H., Tateno Y., Inoko H., Gojobori T. & Ikeo K., 2009. An evolutionary origin and selection process of goldfish. Gene 430 (1-2): 5-11

Redeke, H.C. 1941. De visschen van Nederland. A.W. Sijthoff, Leiden

Met dank aan Arie Frans de Jong die mij met het leven en werk van Job Baster in contact bracht.